Præster! – læn jer endelig ud!

Rapport om studieorlov v. sognepræst Heidi Kasper Hansen, Mosede pastorat, Greve-Solrød provsti

Sjælesorgen som kerneopgave

Én af præstens opgaver er at modtage mennesker til samtaler – det, der kaldes sjælesorg. Betegnelsen 'sjælesorg' kan virke lidt gammeldags, men selve funktionen er både efterspurgt og væsentlig. En god grund til at have en præst boende i embedsbolig i sognet er, at man altid kan finde præsten og komme ind og få en snak. Denne del af præsteembedet har dybe rødder i historien, meget dybere end samtalerne hos psykologen. I de 17 år, jeg har været præst, har jeg oplevet, at der var klare forventninger til mig som sjælesørger – forventninger, som også har været med til at forme mig som præst.

Sjælesorgen er altid omgærdet af præstens tavshedspligt, og samtalerne føres som regel ansigt til ansigt på præstens kontor - alternativt i telefonen. Nu findes der også mulighed for 'sjælesorg på nettet', og det er nok i det hele taget ved at blive mere udbredt at sjælesorgssamtaler føres skriftligt, idet vi i stigende grad bruger mails, sms/messenger og andre chatfunktioner, også i den pastorale kommunikation.

For mig som præst har sjælesorgssamtalen altid haft et særligt fokus, idet jeg altid har været optaget af mødet med mennesker og mødet mellem livsverdener, og ikke mindst sproget som nøgleredskab i dét møde. Jeg har efteruddannet mig i sjælesorg på Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, og jeg har taget uddannelsen som sorggruppeleder. Sorggrupper for børn og unge ser jeg som en vigtig Folkekirkelig opgave. I en årrække var jeg tilknyttet Køge Gymnasium som kontaktpræst, og blev brugt af studievejlederne dér, når elever havde brug for samtaler, der ikke drejede sig om studie- og uddannelsesvalg. Med udgangspunkt heri etablerede jeg en sorggruppe for unge og unge voksne 15-25 årige.

Den aktive sjælesørger

Målet med min studieorlov var at fordybe mig i spørgsmålet om hvad det betyder, når en sjælesørger opererer som enten aktiv eller passiv samtalepartner. Det er nok meget et spørgsmål om stil, om en præst er det ene eller det andet. Det kan også handle om, hvad der efterspørges. Nogle gange bliver det ønske udtrykt meget tydeligt fra begyndelsen af samtalen: 'Jeg vil gerne have at du bare lytter til mig'. Den lyttende sjælesørger kan spille en afgørende rolle, for selv når man bare lytter, udfører man en særlig opgave, nemlig dén at være medvidende om et menneskes livsvilkår, og derfor også med-bærende på et menneskes aktuelle situation.

Alligevel er jeg med tiden blevet interesseret i den anden måde at være sjælesørger på – præsten som 'den aktive samtalepartner'. Det er min oplevelse og erfaring at det værdsættes, når præsten ikke bare sidder tilbagelænet og nikker til det, der bliver sagt, men stiller spørgsmål, diskuterer, kommer med nye vinkler på en problemstilling, øser af Bibelens store beholdning af fortællinger, trækker linjer til skønlitteraturen, film eller andet – i det hele taget: investerer noget i samtalen, og dermed – igennem sin interesse for denne eller hin fortælling, denne eller hin film – stiller sig selv bag ved det investerede, og udtrykker noget om sit hjørne og ståsted i det her store eksperiment kaldet tilværelsen.

Et sideblik til psykoterapien

Det er min påstand at der inden for den uddannelse, præster modtager i faget sjælesorg, er en toneangivende teori, som kaldes *den paradoksale forandringsteori* (denne teori nævnes f.eks. hos Bent

Falk, Kærlighedens pris s. 208) Hvorvidt teorien reelt er toneangivende er svært at bevise, men et sted skal man jo begynde! Teorien går kort sagt ud på at for at forandre noget, skal man netop ikke ville forandre noget. Det kan lyde mærkeligt, men det har ikke desto mindre stort belæg inden for psykoterapien, at skal man hjælpe et menneske videre, så er den allervigtigste hjælp man kan yde: hjælpen til at mennesket forstår *sig selv*, og hjælpen hertil er ikke at skubbe personen et nyt sted hen, men at man taler om den situation, personen befinder sig i, og evt. er magtesløs i.

Nu er præster ikke psykoterapeuter. Det finder jeg er en væsentlig bemærkning. For det må betyde, at vi i vores arbejde ikke er 'blanke', ubeskrevne blade – heller ikke hvad angår samtaler. Problemet med den omtalte paradoksale forandringsteori er at den måske hæmmer os i arbejdet med samtaler, fordi den (i samspil med andre idéer og idealer for den sjælesørgeriske praksis), har en tendens til at gøre præsten passiv, også i situationer, hvor man med fordel kunne have været mere aktiv, og kunne have givet et menneske mere modspil, fx ved at fortælle mere om de værdier, vi uddrager af den kristne forkyndelse, som vi hele tiden arbejder med.

Det er bestemt ikke sikkert at denne teori hæmmer præsten i sit arbejde. Igen – det er nok et spørgsmål om stil, og hvor aktiv eller passiv en rolle man ønsker at spille som sjælesørger. Dét, jeg har antaget som udgangspunkt for min undersøgelse, er at der kan være en tendens til at ladet denne teori dominere, - i hvert fald en tendens jeg genkender hos mig selv! Og det, jeg har eftersøgt, er et større fri-rum for sjælesørgeren, så vi som præster kan sættes på sporet af det at give aktivt modspil – når ellers det er betimeligt – ikke med henblik på at sætte os selv i centrum, men med henblik på at give åndelig omsorg!

Arbejdet med litteraturen

Arbejdet under min studieorlov har i første omgang drejet sig om at formulere denne problemstilling, med udgangspunkt i den litteratur, jeg har arbejdet med i min efteruddannelse, og med særlig vægt på Bent Falks formuleringer. Jeg har desuden haft stor glæde af at læse én af sjælesorgsteoriens klassikere, nemlig 'Forandringens mulighed' af Donald Capps, 1990. I denne bog fremlægges de sjælesørgeriske rollemodeller, ligesom de betegnelser, som anvendes om de forskellige typer af sjælesørgere, er nyttige.

Et helt aktuelt og meget interessant bidrag til min fremstilling er kommet lidt fra sidelinjen - fra en omtale i en dåbsfolder af kirkens rolle og ansvar i forbindelse med de faldende dåbstal. Her argumenteres der for at kirken bør turde påtage sig en mere aktiv rolle i samtaler med de forældre, der står foran valget om, hvorvidt deres barn skal døbes eller ej. Det er jo et helt frit valg – men hvor frit er det, hvis man ikke træffer det på et oplyst grundlag? Kommer vi som præster – i misforstået respekt for og beskyttelse af individet og dets ret til at fri-tænke og formulere sin egen virkelighed – til at sigte mod et 'samtalens minimum'? Er vi som kirke – og som præster – opmærksomme nok på at udfylde et evt. tomrum? Lige præcis détte spørgsmål er for mig at se umådelig vigtigt at inddrage i sjælesorgen.

I den ovennævnte bog af Donald Capps inddrages tanker tænkt af den franske filosof Paul Ricoeur, som også handler om den pastorale samtale og den åbning (af nye tanke-verdener), som kan finde sted i en samtale med en præst. Paul Ricoeur er kendt for at interessere sig for *hele* kulturen – alle dens fænomener – og for sine fortolkninger af menneskehedens udviklingshistorie, herunder ikke mindst sproget og den menneskelige bevidsthed. En betragtelig del af min studieorlov har jeg derfor brugt på at læse og sætte mig ind i Paul Ricoeurs tanker om den menneskelige bevidsthed, sådan som han fremstiller dem i artiklen om Psykoanalysen og den moderne kulturs udvikling (Paul Ricoeur, Danske værker 2017).

Samtalen som åbning

Med en sammenstilling af tankerne hos Capps og tankerne hos Ricoeur kan en sjælesorgssamtale beskrives som et frø, der lægges i jorden. Der kan fyldes lidt eller meget i samtalen, det er ikke så afgørende. Kriteriet for den gode samtale er ikke, at præsten siger så meget som muligt. Ej heller at præsten siger så lidt som muligt. Uden garanti for at dette samtalens frø begynder at spire og vokse, så er der i mødet, i samtalen, altid tale om en mulig begyndelse, en åbning. Denne beskrivelse handler også om, at samtalens indhold og betydning ikke kan afgrænses til det, der siges i selve samtalen, men breder sig ud over et langt større tidsrum og rum i det hele taget, i eftertanken, og i den bevægelse, som sker efter at man har forladt samtalerummet, hvad enten det var på præstens kontor, i telefonen eller skriftligt.

Jeg er igennem arbejdet under min orlov blevet fagligt styrket i min rolle som sjælesørger, ligesom jeg oplever at rammerne for de samtaler jeg deltager i, er blevet udvidet, sådan som jeg håbede på. Det har opbygget mig til en om muligt endnu større tro på samtalens iboende kraft, som jeg glæder mig over at opleve og have som kerneopgave – en kraft, som jeg ikke råder over alene, men som folder sig ud i mødet mellem mennesker. Jeg tror at menigheden hermed vil opleve en præst som sætter gang i nogle tanker, uanset hvilken præsteopgave man møder mig i – om det er den individuelle sjælesorgssamtale, sorggruppearbejdet, samtaler i forbindelse med kirkelige handlinger eller andet.